

Tien jaar vaderlandse geschiedenis te Cesky Krumlov

door

L. CEYSSENS

In augustus laatstleden was ik in de gelegenheid een zeer kort bezoek te brengen aan het rijksarchief te Cesky Krumlov (in het Duits *Krumau*) in Tsjecho-slovakije. Een zeer vriendelijke en hulpvaardige archivaris, Dr. Jiri Zaloha, liet daar, op enkele uren tijds, tien jaar Belgische geschiedenis in documentatie voor mijn ogen passeren. Daarover wil ik hier wat meer bijzonderheden verstrekken. Doch eerst enkele inleidende details.

* * *

Cesky Krumlov¹ ligt in Zuid Bohemen, zowat halfweg tussen Linz (Oostenrijk) en Ceske Budejovice (*Budweis* in het Duits). Het is een erg verwaarloosd stadje, heerlijk aan de Moldau gelegen, circa 10.000 inwoners, met een mooie parochiekerk en vooral met een stad-en-streek overheersende burcht die in vroegere eeuwen toebehoorde aan de bekende familie Rozmberk, en in de 18^e in het bezit kwam van de machtige familie der prinsen zu Schwarzenberg, die er haar hoofdzetel vestigde en haar bibliotheek en archief onderbracht. Nu is die burcht staatseigendom en wordt om zijn architectonische waarde en om zijn kunstverzamelingen² druk bezocht. Ook het archief behoort nu aan de staat³ en vormt een filiaal van het provinciaal staatsarchief van Trebon (*Wittingau* in het Duits).

1. Het plaatsje wordt gunstig vermeld in reisgidsen, b.v. L. van Egeraat, *Gids voor Tsjecho-slovakije*, (Albert de Lange Reisgidsen), 2e dr., A'dam., 1965, 105; *Tschechoslowakei* (Nagels Reiseführer), Genève, 1959, 96-97.

Ter plaatse heb ik een foldertje kunnen bemachtigen waarin Dr. Jiri Zaloha, archivaris, méér historische bijzonderheden verstrekt over het stadje en zijn burcht.

2. In de zomermaanden worden in een der voorhoven van de burcht openluchtspelen opgevoerd. De logiesmogelijkheden zijn echter zeer beperkt te Cesky Krumlov. Meer mogelijkheid wordt geboden in Ceske Budejovice.

3. Om het archief van Cesky Krumlov te bezoeken dient men zich eerst te wenden tot het Rijksarchief te Praag (Archivni Sprava, Praha 6, Trida Obrancu Miru 133) waarna alles heel gemakkelijk verloopt. Ook te Trebon was er (zoals op meerdere andere plaatsen) een Rosmberk-Schwarzenberg kasteel, met een archief; zie J. Susta, *Fürstlich Schwarzenbergsches Archiv in Wittingau*, in *Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Oesterreichs*, 4 (1913) 28-30. Volgens deze schrijver bevinden zich in dit archief ook enige brieven van graaf Jan-Adolf Schwarzenberg uit de jaren 1640-1680. Doch deze heb ik niet kunnen inzien.

Op het belang van dit archief voor de Oostenrijkse geschiedenis werd reeds vele jaren geleden gewezen door A. Mörath, toenmaals „fürstlich Schwarzenbergschen Zentralarchivsdirektor”. Hij publiceerde zelfs een beknopte inventaris: *Archivalien des fürstlich Schwarzenbergschen Zentralarchives in Krumau, in Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Oesterreichs*, 4 (1913) 12-27. Het weze onderstreept dat de auteur slechts de Oostenrijkse geschiedenis voor ogen had. Men zou zich echter erg vergissen indien men veronderstelde dat het belang van dat archief niet verder reikt. Zoals ik zei, voor België is daar een belangrijke documentatie aanwezig, zij het ook voor een korte periode, nl. 1647-1656, gedurende dewelke Leopold-Willem van Oostenrijk goeverneur te Brussel was en als trouwste medewerker zijn kamerheer en stalmeester graaf Jan-Adolf zu Schwarzenberg had.

Om de waarde van deze documentatie te doen aanvoelen wil ik eerst nog de loopbaan van deze beide personen belichten.

* * *

Graaf Jan-Adolf zu Schwarzenberg, die later prins (de eerste van zijn linie) zou worden, behoorde tot het oude frankische geslacht Schwarzenberg, dat zich in de loop der tijden in verschillende linies had vertakt⁴. Zijn grootvader Adolf was keizerlijk generaal, die in de turkenoorlog roem behaalde. Zijn vader Adam stond enige tijd in dienst van de hertog van Kleef-Jülich, later van de keurvorst van Brandenburg, en zou in de dertigjarige oorlog een ongelukkige rol gespeeld hebben⁵. Zijn moeder, Margaretha Palland, behoorde eveneens tot een oud geslacht, vermoedelijk de gelderse tak. Evenals zijn vader behoorde hij⁶ tot de Duitse riddersorde, werd in 1635 kamerheer van de keizer, in 1640 Reichshofrath, trouwde in 1644 met Maria-Justina von Starhemberg. Hij was dus iemand goed in het zadel. Hij genoot reeds lang de steun en de genegenheid van de aartshertog Leopold-Willem, alvorens deze hem overhaalde om in zijn dienst te treden te Brussel.

Te Brussel, dank zij zijn meester, stijgt hij steeds. Koning Philips IV van Spanje neemt hem op in de krijgsraad (1648) en

4. Zie A. Berger, *Fürstenhaus Schwarzenberg*, Wenen, 1866; A. Mörath, *Beiträge zur Geschichte der rheinischen Linie des Hauses Schwarzenberg*, Düsseldorf, 1877.

5. E. W. K. Cosmar, *Beiträge zur Untersuchung der gegen den kurbrandenburgischen Geheimen Rath Grafen Adam von Schwarzenberg erhobenen Beschuldigungen*, Berlijn, 1828.

6. Over Jan-Adolf, zie A. Berger, *Studien zu den Beziehungen des Erzherzogs Leopold-Wilhelm von Oesterreich zu den Grafen Johann Adolf zu Schwarzenberg*, in *Mittheilungen des Altertumsvereins zu Wien*, 21 (1882) 52-72. Daaraan zijn meestal de volgende bijzonderheden ontleend. Zie ook J. Cuvelier en J. Lefèvre, *Correspondance de la Cour d'Espagne sur les affaires des Pays-Bas*, 6 delen, Brussel, 1923-1937; vooral deel IV en VI.

in de orde van het guldenvlies (1650). In 1651, in zijn vroegtijdig testament (dat later door een ander vervangen zal worden), benoemt Leopold-Willem hem tot algemeen erfgenaam, met rijke schenkingen. Hij wordt echter door zijn politieke tegenstrevers, vooral Spanjaarden, in zo een zwart licht gesteld bij de koning dat deze, in mei 1653, Leopold-Willem verplicht hem uit zijn dienst te verwijderen. Zo kwam hij weer in dienst van de keizer. In 1670 werd hij tot prins verheven. Op 26 mei 1683 stierf hij onverwacht, in de kamer van pater Michel Sautter, jezuïet, biechtvader van de keizerin⁷. Inderdaad was hij steeds goed bevriend geweest met de jezuïeten. Tijdens zijn verblijf te Brussel vond hij een biechtvader in Jan-Baptist van Hollandt⁸, die een overtuigde antijansenist was.

Jan-Adolf was ongetwijfeld een bekwaam man. De historicus J. W. Imhof, in zijn *Noticia procerum imperii* (2 delen, Tübingen, 1732-34) noemt hem *Cato in foro, Cicero in rostris, Fabius in armis*⁹. Zo een polyvalent persoon had Leopold-Willem naast zich nodig.

* * *

Leopold-Willem, geboren op 6 januar 1614, was de zoon van keizer Ferdinand II, de broer van keizer Ferdinand III, nauwe bloedverwant van de koningen van Spanje Philips III en IV¹⁰. Hij was tenger van lichaamsbouw en had zijn leven lang met ziekten te kampen; waarom hij dan ook een ruim gebruik maakte van ezelinmelk (om te drinken en er in te baden) en van de pas ontdekte kinine die de jezuïeten hem bezorgden. Wegens zijn lichaamsbouw en zijn gezondheidstoestand, en vermoedelijk ook om andere redenen werd hij voor de geestelijke stand bestemd, en door de jezuïeten opgevoed. Jong nog kreeg hij verschillende bisdommen toegewezen¹¹ en werd hij, bovendien grootmeester

7. R. Rapin, *Mémoires... sur l'Eglise et la Société*, 3 delen, Parijs, 1865; I, 394.

8. L. Ceyssens, *La première bulle contre Jansénius, Sources relatives à son histoire*, 3 delen, Brussel, 1961-1962; I, blz. XXVIII.

9. Geciteerd in B. Duhr, *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge*, 4 delen, Freiburg in Br., 1907-1908; III, 29.

10. Reeds tijdens zijn leven en kort na zijn dood hebben de jezuïeten Leopold-Willem trachten voor te stellen als een heilige: N.N., e Societate Iesu, *Parallela virtutum gemini austriaci S. Casimiri Poloniae principis et Leopoldi archiducis Austriae, Belgarum proregis*; hs. op het Rijksarchief te Brussel, fonds Archief van de Societeit van Jesus, Prov. Flandro-Belgica, doos 1113-1124; N. Avancinus, *Leopoldi Gulielmi, archiducis Austriae, principis pace et bello incliti, virtutes*, Antwerpen, 1665; vertaald door Henri Bexé, S.J., *Le prince dévot et guerrier, ou les vertus héroïques de Léopold-Guillaume, archiduc d'Autriche*, Rijsel, 1667. Cf. Duhr, *Geschichte*, II, 289.

11. In 1625 werd hij bisschop van Straatsburg en Passau; in 1627, van Halberstat; in 1629, van Maagdenburg-Bremen (waaraan hij verzaakte in 1636); in 1637, van Olmütz; in 1655 van Breslau.

van de Duitse ridderorde¹². Nooit heeft hij een wijding ontvangen, ofschoon hij wel diepgodsdienstig was. Te Brussel las hij elke dag de goddelijke getijden met zijn biechtvader, en de Fransen vertelden al lachend dat zelfs zijn omgeving „avait toujours l'air de vouloir chanter matines”¹³.

Ondanks zijn lichaamsbouw, zijn gezondheid, zijn opvoeding, zijn gezindheid, kwam hij tijdens de dertigjarige oorlog terecht in het leger. Zelfs werd hem in 1644 de hoofdleiding van het keizerlijk leger toevertrouwd. In deze hoedanigheid organiseerde hij de „missions militaires”, waaraan een zestigtal jezuiten verbonden waren¹⁴. Deze stonden onder leiding van Johannes Schega, ex-novicenmeester en ex-rector van de universiteit van Wenen¹⁵, die dan ook zijn eigen biechtvader werd. Op het slagveld had hij nochtans geen succes: hij verloor steeds de veldslagen, zodat de keizer wel moest ingaan op de voorgestelde vrede van Münster.

Omdat de koning van Spanje verplicht was personen van koninklijke bloede als gouverneur-generaal naar de Nederlanden te zenden, liet hij zijn keuze vallen op Leopold-Willem.

Deze kwam in april 1647 te Brussel aan met een uitgebreide Oostenrijkse hofhouding, waartoe ook zijn biechtvader Schega (en andere jezuiten) behoorde; alsmede graaf Jan-Adolf zu Schwarzenberg met de titel van grootkamerheer en stalmeester¹⁶.

In het bestuur kreeg Schwarzenberg aanstonds een hoofdrol te vervullen. Jean-Jacques Chifflet, eerste geneesheer van Leopold-Willem, noemt hem „het oog van de aartshertog”¹⁷. De internuntius, Andreas Mangelli, roemt zijn *talento grande* en spreekt van de *autorità superiore* die hij bij zijn meester geniet¹⁸. Hij is de trouwe Achas die met pater Jan-Baptist van Holland de aartshertog aan het front ter zijde staat¹⁹, en die als lid van de krijgs-

12. J. Voigt, *Geschichte des Deutschen Ritter-Ordens*, 2 delen, Berlijn, 1857-1859; waar II, 343-375 het hoogmeesterschap van Leopold-Willem wordt behandeld.

13. A. Waddington, *La République des Provinces-Unies*, 2 delen, Parijs, 1897; II, 115.

14. Duhr, *Geschichte*, II, 544.

15. Johannes Schega, geboren te Laybach in 1594, ingetreden bij de Jezuiten in 1622, zes jaar novicenmeester, daarna rector van de universiteit van Wenen, stierf op 14 juni 1664.

16. J. Lefèvre, *La Cour de l'Archiduc Léopold-Guillaume, 1647-1652*, in *Archives bibliographiques et Musées*, 5 (1928) 65-77.

17. Geciteerd door Berger, *Studien*, 53.

18. Ceysens, *La fin*, II, 505.

19. Andreas Mangelli, internuntius, schrijft op 27 mei 1653 dat P. Van Hollandt: „serve al Sr Arciduca nel ministerio di confessore in assenza o impedimento del Padre Schega”; Ceysens, *La fin*, II, 504. Adrianus Crom, S.J., schrijft op 11 mei 1648: „Cras in campum abit Sua Celsitudo. Comitabitur etiam Pater Van Hollandt, quem primum quidem in suum confessarium expetiit Swarzenburgicus, deinde, pro hoc et aula sua ipse Serenissimus, imo etiam pro sua persona in defectu Patris Schega, maxime quando in periculis, quibus Pater Schega insuetus est, vellet illum ut fidum Achatem lateri suo et principum suorum adhaerere”; *ibid.*, I, 569.

raad, een onmiskenbare invloed heeft op de legerleiding. Vanaf het begin dringt hij aan op een offensieve actie²⁰. En dat was begrijpelijk. In Frankrijk was de *Fronde* actief; één ernstige overwinning, en het bewind van Mazarin was ten einde, Spanje en de Nederlanden waren gered, en het lot van Europa had waarschijnlijk een andere wending genomen. Maar na de nederlaag van Lens (1648) is de kans verkeken²¹. Frankrijk is gered. Spanje is aangewezen op vredesonderhandelingen²². De Nederlanden zijn ten dode opgeschreven.

De graaf, die reeds vooraleer hij naar Brussel kwam, zich op politiek terrein had bewogen, werd afgevaardigd om met de Fransen in onderhandeling te treden²³ en om verdere besprekingen te gaan voeren in Madrid²⁴.

Doch hier te Madrid had de graaf niet enkel de Frans-Spaanse belangen voor het oog. Hij was ook erg begaan met de binnenlandse aangelegenheden en gans in het bijzonder met het lot van Petrus Roose, de chef-president²⁵. Deze bekwame, zelfstandige, spaansgezinde politicus had in vroegere jaren de steun gehad van de in Spanje almachtige hertog Gaspar de Olivares, doch sinds diens val (1645) had hij veel tegenkantingen gekend²⁶. In 1649 was hij het slachtoffer van de Spaanse en vooral van de Oostenrijkse oppositie; en dat Leopold-Willem en Schwarzenberg er in betrokken waren, blijkt duidelijk uit het feit dat de laatste in Madrid stappen doet om de grote slag thuis te halen: Roose definitief te ontzetten uit zijn posten²⁷. En daarin slagen ze, ondanks de felle zelfverdediging van Roose en diens aanhang. Karel de Hovyne wordt de opvolger en met hem begint er een bewind dat fataal gaat worden, vooral op financieel gebied²⁸.

Ook op dit gebied zijn Leopold-Willem en zijn kamerheer actief geweest. Als men hun tegenstanders mag geloven waren ze erg geïnteresseerd en profiteerden ze ervan om hun zakken te vullen²⁹.

20. Cuvelier-Lefèvre, *Correspondance*, IV, 35.

21. H. Lonchay, *La rivalité de la France et de l'Espagne aux Pays-Bas*, Brussel, 1896, 127-128.

22. *Ibid.*, 128-162.

23. Cuvelier-Lefèvre, *Correspondance*, IV, 122.

24. *Ibid.*, IV, 154, 166, 170; 173, 177. Schwarzenberg vertrok in november 1649 en was terug te Brussel in april 1650.

25. R. Delplanche, *Un légiste anversois au service de l'Espagne, Pierre Roose*, Brussel, 1945.

26. Reeds vóór de aankomst van Leopold-Willem en Schwarzenberg waren de Spanjaarden, en in het bijzonder de gouverneur-generaal Castelrodrigo begonnen Roose's positie te ondermijnen. De antijansenisten waren daar niet vreemd aan. Cf. Rapin, *Mémoires*, I, 144; Cuvelier-Lefèvre, *Correspondance*, III, 521.

27. Roose was, in hinderlaag gelokt, op 15 oktober 1649 naar Madrid vertrokken; in november volgde hem Schwarzenberg; *ibid.*, IV, 154, 173, 181.

28. Over Karel de Hovyne, cfr. *Biographie nationale*, IX, 563-567.

29. Graaf Peñeranda, een der grote tegenstanders van Schwarzenberg, schreef op

In ieder geval, indien Leopold-Willem bij zijn aankomst niet rijk was³⁰, is hij in 1656 niet met ledige handen vertrokken. Geleid door zijn verfijnde kunstzin en zijn collectionneerswoede, terzijdegestaan door de graaf, geholpen door tussenpersonen waaronder David Teniers de jongere, slaagde hij er in een bijzonder rijke kunstschat te verzamelen en mee naar Oostenrijk te nemen. Volgens de inventaris van 1659 waren er niet minder dan 517 Italiaanse en 880 Nederlandse doeken, en bovendien nog 343 andere kunstvoorwerpen³¹.

Van zijn kant heeft ook Schwarzenberg zijn rijkdommen zien stijgen, al was het maar door de mildheid van Leopold-Willem³². Terloops zij hier vermeld dat hij in 1669 (door aankoop) in het bezit kwam van het land van Wynendale bij Torhout³³.

Wat kerkelijke aangelegenheden betreft dient opgemerkt, dat de aartshertog en de graaf bijzonder goede betrekkingen onderhielden met de jezuiteten³⁴, waaruit dan verder hun houding ten overstaan van de jansenisten te verklaren is. Leopold-Willem onttrekt de jansenistische aangelegenheden aan de gewone instanties, om ze toe te vertrouwen aan *juntas*, commissies samengesteld uit personen van zijn keuze. In 1651 en 1653 is Schwarzenberg lid van de bijzonder belangrijke *juntas*, wier beslissingen leiden tot de volledige zegepraal van het antijansenisme³⁵ en tot prijsgeving van Antonius Triest, bisschop van Gent, en Jacobus Boonen, aartsbisschop van Mechelen³⁶.

31 januari 1648: „J'avoue que je deviens fou en voyant dans les mains du comte de Schwarzenberg non seulement les provinces du Roi, mais les trésors qui s'envoient pour cette guerre...”; cf. Delplanche, *Un légiste*, 148.

30. Sforza Pallavicino (*Della vita di Alessandro VII*, 2 delen, Pistoia, 1839; I, 295) noemt Leopold-Willem „quasi mendico di patrimonio”.

31. Zie Berger, *Studien*; en vooral Id., *Inventar der Kunstsammlung des Erzherzogs Leopold Wilhelm*, in *Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses*, 1 (1883) LXXIX-CXIC.

32. Cf. Berger, *Studien*.

33. R. Haelewyn, *Slot en Heerlijkheid van Wynendale*, Torhout, z.j.; P. Lansens, *Geschiedenis van Torhout en Wynendale*, Brugge, 1845; J. De Smet, *Inventaris van het archief van het land van Wynendale*, Tongeren, 1934.

34. Hierop hebben wij al gewezen o.m. in onze studie: *Les progrès de l'antijansenisme aux Pays-Bas (1647-1656)*, in *Chroniques de Port-Royal*, 10 (1959) 22-127 (= *Jansenistica minora*, 10 delen, Mechelen, 1950-1968; VII, fasc. 54).

35. Meer andere feiten zouden kunnen aangehaald worden, b.v. dat Leopold-Willem bij testament zijn bibliotheek naliet aan de jezuiteten, plus 50.000 gulden. Cf. Berger, *Studien*, 58.

36. Zie vorige noot.

36. Zie onze studie *La publication officielle, aux Pays-Bas, de la bulle In eminenti*, in *Augustiniana*, 9 (1959) 161-182, 304-338, 412-430; 10 (1960) 77-114, 245-296, 365-423 (= *Jansenistica minora*, VI, fasc. 50). In een van zijn lange requisitoria tegen Leopold-Willem en zijn hofmeester, schrijft Peñeranda op 2 maart 1649: „Au sujet du jansénisme, la manière dont les jésuites traitent l'archiduc, et la haine à laquelle ils l'exposent, sont des choses déplorables”; Cuvelier-Lefèvre, *Correspondance*, VI, 652.

Doch de twee Oostenrijkers, die erg aristocratisch te werk gingen en zich niet vrij van partijdigheid wisten te houden, kenden ook hun tegenstanders, vooral bij hogere Spaanse ambtenaren, die ten slotte hun slag thuishaalden. In 1653, juist toen Boonen en Triest ten val werden gebracht, werd ook Leopold-Willem streng verplicht zijn kamerheer te verwijderen, doch hij doet het niet zonder schadeloosstelling³⁷. Sindsdien verlangde hijzelf zijn ontslag, dat hij kreeg in 1656³⁸.

* * *

De hier beknopt verhaalde algemeenheden mogen aantonen dat het tienjarig verblijf dat Leopold-Willem, ofschoon ongunstig, toch belangrijk is geweest voor onze geschiedenis. Ze zullen bovendien hebben laten zien dat er nog menig geschiedkundig probleem van deze zó ingewikkelde, door partijdigheid vertroebelde tijd onopgelost is gebleven. De moeilijkheid, zoals gewoonlijk, ligt in de schaarsheid aan documenten. Indien ons Rijksarchief te Brussel wel een rijke, vooral officiële³⁹ documentatie bevat (Cuvelier-Lefèvre hebben er uit geput); wat is er dan gebeurd met de meer private papieren die Leopold-Willem voor zich heeft gehouden en voorzeker meegenomen naar Oostenrijk? Ik heb er herhaalde malen tevergeefs naar gezocht⁴⁰. Gelukkig, de persoonlijke papieren van Jan-Adolf zu Schwarzenberg zijn in zeer rijke hoeveelheid bewaard te Cesky Krumlov⁴¹. Naar mijn beste weten bestaat er geen gedrukte kataloog (behalve dan de boven vermelde, voor Oostenrijk bestemde, van Mörath). Maar wel is er ter plaatse een handschriftelijke kataloog die toelaat zich te oriënteren.

En nu ik ter zake moet komen, wil ik me excuseren. Ik ben slechts drie uurtjes ter plaatse werkzaam geweest en heb die korte tijdspanne gebruikt met naar jansenistica te zoeken. Er zijn naar voorzichtige schatting minstens drie maanden nodig om een behoorlijke inventaris op te maken van het materiaal dat betrekking heeft op België. Niettemin, ziehier toch enkele oppervlakkige aanduidingen:

Op de eerste plaats is er veel documentatie in verband met de aartshertog Leopold-Willem tijdens zijn verblijf in België: archi-

37. Hierover zijn er veel documenten aanwezig bij Cuvelier-Lefèvre, *Correspondance*, IV en VI.

38. Volgens de jezuïet Marc Hansiz (*Germania sacra*, 3 delen, Wenen, 1727-1755; I, 725) vertrok Leopold-Willem „incredibili Belgarum luctu”. Dat zal in ieder geval wel zo geweest zijn wat de jezuïeten en de andere antijansenisten betreft; zeker niet wat betreft de vrienden van Roose en Peñeranda.

39. De „papieren” van Rose hebben soms ook wel een meer particulier karakter.

40. Het weinige dat er te Wenen aanwezig is, wordt vermeld in de *Gesamteinventar... Oestereichischer staatlicher Archive*, IV, Wenen, 1938, 136.

41. Zoals hierboven reeds werd gezegd, zijn er ook bewaard te Trebon.

valia over zijn persoon, zijn huishouding, zijn testamenten, zijn testamentuitvoeringen. Er is correspondentie van en àan hem. Er is vooral het *Inventarium aller unndt jeder Ihrer hochfürstlichen Durchleücht Herrn Herrn Leopoldt Wilhelmen Ertzherzogen zue Oesterreich, Burgundt etc. zue Wienn vorhandenen Mahllereyen, Zaichnungen, Handttrüefz, item der stainenenen unndt metallenen Statuen unndt andern Figuren, so den vierzehenden Monathstag July im Jahr tausend sechs hundert neun und fünffzig durch die verordnete und zu End underschribene Commissarios beschrieven und vollendet worden*⁴², die intussen door de reeds vermelde A. Berger op treffelijke wijze werd uitgegeven.

Er zijn verder archivaliën van de graaf, o.m. met betrekking tot zijn diplomatieke zendingen vóór, onder en ná zijn verblijf te Brussel. Hier weze verwezen naar een pak adviezen gegeven door de geheime Raad.

Er is daarenboven zijn correspondentie met de keizer en de keizerlijke familie, met allerhande diplomaten⁴³, veldheren, hooggeplaatste persoonlijkheden, en politieke agenten zoals b.v. de gebroers capucijnen Marcellianus en Heliodoros de Barea⁴⁴.

Er zijn *historica*, aantekeningen die ook de Brusselse jaren betreffen. Er is documentatie over de aankoop van Wynendale en correspondentie van en mét de Keulse advocaat Adam Widenfeld⁴⁵, zaakgelastigde van de graaf, die in de geschiedenis van het Belgisch jansenisme zoveel ruchtbaarheid kreeg⁴⁶. Er is slechts weinig correspondentie met de jezuiteten.

Met een woord, er is daar een verborgen schat, die dient aan het licht gebracht te worden.

42. Dit handschrift behoort eigenlijk tot de bibliotheek, niet tot het archief. Het was lange tijd verloren en werd eerst ongeveer 100 jaar geleden teruggevonden. Cf. noot 31.

43. Er is o.m. een aanzienlijke hoeveelheid correspondentie met Antonius Brun, Spaans gezant in Den Haag. Peñeranda schrijft op 11 juni 1648 aan Philips IV: „que Brun est en correspondance régulière avec Schwarzenberg, et tient un chiffre à cet effet... [II] ne cherche qu'avoir des amis et des armes contre le président Roose”; Cuvelier-Lefèvre, *Correspondance*, VI, 647.

44. Over deze religieuzen, zie P. Hildebrand, *De capucijnen in de Nederlanden*, 10 delen, Antwerpen, 1945-1956; VII, 335 en 456-457.

45. Die correspondentie loopt vanaf 1648. Er is ook een pak Franse brieven van een zekere Poulet, te Metz, aan Widenfeld, „intendant des affaires de M. le comte”.

46. Tijdens een verblijf te Gent gaf Widenfeld daar een anoniem boekje uit: *Monita salutaria B.M. Virginis ad indiscretos suos cultores*, Gent, 1673. Dit boekje werd aanstonds beschouwd en bestreden als een snode aanval van de jansenisten op de Mariacultus; P. Hoffer, *La dévotion à Marie au déclin du XVIIe siècle. Autour du jandénisme et des Avis salutaires de la B.V. Marie à ses dévots indiscrets*, Paris, 1938; L. Ceysens, *Johannes van Neercassel en de Mariadevotie*, in *Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht*, 64 (1940) 1-49; Id., *La seconde période du jansénisme*, Brussel 1968, passim, vooral blz. XXXVIII-XLII.